

TÓTH ISTVÁN

A Polgári Demokrata Párt gazdálkodása (1945–1949)

A pénzügyek helye a pártban. A tagdíj, a gyűjtés és a költségvetés

A Polgári Demokrata Párt országos kiépítése már az Ideiglenes Nemzetgyűlés létrejötte után Debrecenben elkezdődött, de nagyon vontatottan haladt előre.¹ Így a Nemzeti Bizottság Budapesten is csak február 14-én kézbesítette a működési engedélyt a szervezést elindító fővárosi polgári demokratáknak, s a párt ténylegesen csak február 15-én láthatott munkához. Az Ideiglenes Intéző Bizottság február 22-én tárgyalta a pártprogramról és szervezési kérdésekről. Ekkor döntött a pártvezetést segítő kilenc szakbizottság, köztük a Gazdasági és Pénzügyi Bizottság létrehozásáról is (elnök: Freund Pál, alelnök: Dudás József, főtitkár: Erdős Dezső.) S még ugyanezen az ülésen határozták el, hogy megszervezik a nyilvánvalóan legkisebb korabeli fizetett központi pártapparátust, amely egy titkárnőből (Gábor Magdolna), egy gépírónőből (Werner Gyuláné) és két altisztből állt.²

A tavasz folyamán a már nyomtatásban is megjelent szervezeti szabályzat pontosan tükrözte a pénzügyek helyét a vezetési struktúrában. A struktúra eléggé bonyolultnak tűnik, de az egyértelmű, hogy a felsorolt 14 szakbizottság között a hetedik helyen szerepelt a Pénzügyi Bizottság. A szabályzat szerint a pártvezetőség mellett működő szakbizott-

¹ E tanulmányban kimondottan a Polgári Demokrata Párt (a továbbiakban: PDP) működésének finanszírozásával összefüggő kérdéseket tárgyalom és eltekintek a párt általános politikai vonalának vizsgálatától. A PDP irányvonalát és szervezeti életét korábban már elemezte Izsák Lajos: *Polgári ellenzéki pártok Magyarországon. 1944–1949.* Kossuth Könyvkiadó, 1983.; Uő: *Polgári pártok és programjaik Magyarországon 1944–1956.* Baranya Megyei Könyvtár, Pécs, 1994.

² Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) P 1494. 47. cs. 1945/II. Jegyzőkönyv. Id. Int. B., 1945. február 22.

ságokat véleményező és tanácsadói jogkörrel az Elnöki Tanács hozta létre. A bizottságok elnökei meghívottként az Elnöki Tanács ülésein is részt vehettek.³ A Gorzó Nándor bizottsági taghoz érkezett meghívók alapján megállapítható, hogy a Pénzügyi Bizottság megalakulásától kezdve rendszeresen ülésezett, tehát a romló gazdasági helyzetben a párt működésének finansiális kérdései állandóan napirenden voltak.

A PDP Országos Tisztikarán belül a tisztségviselők között úgynevezett országos pénztáros is volt. A tisztikar tagjait (az országos szervezés vezetőjét, főügyészt, főtitkárt stb.) szintén a párt Elnöki Tanácsa választotta meg. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint a tavaszi induláskor az Intéző Bizottságban a párt pénzügyeit dr. Láng Lajos kezdte el szervezni és egy ideig ő is intézte. Láng 1925 óta a fővárosi törvényhatósági bizottságban dolgozott a Polgári Demokrata Párt színeiben, és tekintélyes pénzügyi szakértővé lett.⁴ Az országos vezetőség teljes kiépítés után a nyolctagú Országos Tisztikarban az országos pénztáros feladatkörét dr. Aradi Sándor látta el.⁵

A PDP helyi szervezeteinek megalakulásáról szóló sajtóhírek s a fennmaradt kevés jegyzőkönyv egyaránt arról tanúskodnak, hogy a helyi vezetőség megválasztásakor egyidejűleg döntöttek a tagdíjfizetés kötelezettségéről és a pénztáros személyéről is. 1945 tavaszától mindenütt kimondták a tagdíjfizetési kötelezettséget. Ettől függetlenül a tagdíj szerepe a pártélet finanszírozásában elenyésző volt és maradt mindvégig, ahogyan a kor viszonyai között minden más párt életében is az volt. Jellemző példa lehet erre: Gorzó Nándor, amikor 1945 februárjában a PDP rákospalotai szervezetének elnökévé választották, már az alakuló ülésén kijelentette, hogy véleménye szerint „a tagdíjnak szimbolikus jelentősége van és így tagjainktól havonként mindössze 2 pengő tagdíjat szedjünk esetlegesen további határozatig”. Ellenben ugyanott helyesnek tartotta, hogy a tehetősebbek önkéntes adományokkal segítsék a párt működését. Mindjárt a helyszínen öten, fejenként 200–200 pengő hozzájárulással, össze is adtak 1000 pengőt a működési költségekre. Az egyik alapító tag pedig lakásának egy részét ellenszolgáltatás nélkül felajánlotta a pártnak, hogy amíg nem lesz végleges párthelyisége, naponta meghatározott ideig használhassa. Egy másik alapító tag pedig a 200 pengő adományon túlmenően még 30 mázsa szenet is felajánlott a pártnak a téli fűtésre.⁶

³ Uo. 48. cs. 76/b. A PDP Szervezeti Szabályzata.

⁴ Uo. 1494. 47. cs. 1945/II. Jegyzőkönyv. IB, 1945. március 6.

⁵ Uo. Az Országos Elnöki Tanács tagjainak névsora.

⁶ Uo. 1945/II. Jegyzőkönyv, 1945. február 22.

A következő hónapokban az infláció felgyorsulása folytán még illuzórikusabb lett a tagdíjfizetés. A pénz elértéktelenedése következtében a tarifákat szinte állandóan változtatni kellett volna. Jellemző, hogy egy 1946. január 19-én kelt dr. Aradi főpénztárostól származó igazolás szerint Gorzó Nándor tagdíj fejében 300 000 pengőt adott, de a Pénzügyi Bizottság január 26-ra kitűzött ülésére szóló meghívóban már arra kérték, hogy a tagdíj fejében általa felajánlott havi egy gramm arany ellenértékét legközelebb a kézbesítőnek nyugta ellenében adja át.⁷

A PDP gazdasági helyzetét meghatározta, hogy a koalíciós pártok egyöntetű ellenkezése folytán nem jutott bőségesen csordogáló pénzforrásként szolgáló mozikhoz, és más, jól jövedelmező pártvállalatot sem tudott időben megszerezni. Végeredményben a párt egész fennállására érvényesnek tekinthető Szent-Iványi Sándor egyik cikkének megállapítása: „Pártunk anyagiakban nem bővelkedik – valljuk meg nyíltan, az ország legszegényebb pártjának nevezhető” – még csak gépkocsija sincsen. Szent-Iványi mindezt azzal magyarázta, hogy a PDP a „polgári” jelző ellenére sem a nagyburzsoázia pártja, hanem az értelmiségé.⁸ A PDP tagságának és szimpatizáns táborának szociális összetételéről egyébként már a nyár elején is úgy vélekedtek, hogy „a Polgári Demokrata Párt zászlaja alá felsorakozó tömegek alapján mind polgároknak tudták és vallották magukat, [...] nagyjából az ún. középosztály, az értelmiség, a középső termelői és fogyasztói, valamint közvetítői rétegekből verbuválódnak...”⁹

A rendelkezésre álló források alapján úgy tűnik, hogy a PDP-ben az anyagi fedezetet még a nagyobb pártrendezvényekre is részben vagy teljes egészében csak alkalmi adományokból lehetett összehozni. Az 1945. augusztus 20-án tartott nagyválasztmányi ülés költségeihez pl. a rákospalotai helyi szervezet 1000 pengővel járult hozzá.¹⁰ A Világ Lapkiadó RT. Elnöke, dr. Gál Imre pedig szintén ebben az időben – Szent-Iványi Sándor közvetítésével – 25 000 pengőt adományozott a pártnak.¹¹

Az 1945-ös őszi választásokra készülve egyre több pénzre lett volna szükség, mert bármennyire rövid és visszafogott kampányra számítottak és készültek is fel a pártok, megfelelő propagandaanyag és utazási költség okvetlenül kellett, s az őszi folyamán mindez egyre drágább lett. Által-

⁷ Uo. 48. cs. 76/b.

⁸ SZENT-IVÁNYI Sándor: A Polgári Demokrata Párt erőpróbája. *Világ*, 1945. augusztus 19.

⁹ A polgár vallomása. *Világ*, 1945. június 19.

¹⁰ MOL P 1494. 47. cs. 75/a. Gorzó 1945. augusztus 25-i levele Kabakovits Józsefhez.

¹¹ Uo. Levélmásolat.

lában alkalmazták az inflációs szorzót, és azonnali fizetést igényeltek. Jellemző, hogy Vajda Pál miniszteri biztos, a tárcaközi (és a pártmegbízottakból álló) papírelosztó bizottság nevében szeptember végén a PDP-nek is kiutalt 50 000 ív levelezőlap-kartont, amelyet készpénzért a Dunavidéki Papírgyárak budapesti lerakatában át lehetett venni.¹² A színes plakátokat készítő Révai Irodalmi Intézet Rt. augusztus végén pedig kérésre elküldte árajánlatát a PDP-nek, de azzal a megjegyzéssel, hogy a gyorsuló infláció miatt az árak csak aznapra szólnak, s ha időközben változás következne be, akkor a tarifa módosul. Arról is tájékoztatta a pártot, hogy az ár 50%-át már rendeléskor, a másik 50%-ot pedig a plakátok leszállításakor kell kifizetni.¹³ A plakátragasztást önköltségesen végző Hirdetővállalat pedig a július végén megküldött árajánlatát nem sokkal később az inflációs áremelkedésre való tekintettel már 50%-kal megemelte.¹⁴

1945 nyarán még akadtak olyan cégek, mint az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, amely a PDP Pest megyei „tagozatának” a számlákat kiállítva azt írta, hogy az inflációs szorzó alkalmazásától eltekintettek.¹⁵

Az infláció felgyorsulása után ez a nagyvonalúság már egyre kevésbé fordult elő.

A PDP a választási kampány igényelte sokszorososan megugró kiadásokat vagy legalábbis azok jelentős hányadát az adományok gyűjtésére létrehozott *PDP Választási Pénztárba* befolyó pénzadományokból kívánta fedezni. A kampány során az éppen ide befolyt összeg nagyságáról nem áll rendelkezésünkre számadat, de fennmaradtak a kampány időszakából olyan nyomdai úton előre elkészített pénztári befizetési bizonylatok – Szent-Iványi és Kabakovits aláírásával –, melyek azt igazolták, hogy az adakozó a PDP Választási Pénztárába 500 pengőt befizetett. Csak az adakozó nevét kellett beírni az e célra üresen hagyott helyre.¹⁶

A választási költségeket jelzi, hogy október közepén az Általános Nyomdának a befizetési igazolás szerint már 24 418 pengőt befizettek,¹⁷ és november közepén, tehát a választások után, a PDP részére csak a Magyar Petróleum Rt. (nyilván a kampány során bérelt kocsik benzinfogyasztásának) számlái 358 860, 208 520, illetve 127 530 pengőről

¹² Uo. 1945/III. Levél, 1945. szeptember 26.

¹³ Uo. 1945/II. Árajánlat.

¹⁴ Uo. 1945/III.

¹⁵ Uo. 49. cs. 79/1949.

¹⁶ Uo. 47. cs. 1945/III.

¹⁷ Uo. 1945/II. Számla.

voltak kiállítva.¹⁸ A decemberben befizetett PDP telefonszámla 24 418 pengőt tett ki.¹⁹

A PDP 1946-os gazdálkodásáról egyelőre kevés forrás áll rendelkezésre. Ez nyilván összefügg egyfelől azzal, hogy az év folyamán a politikai életben nem voltak olyan nagyobb kampányok, amelyek a pártot anyagi téren kihívás elé állították volna. Másfelől úgy tűnik, hogy az 1944/1945 fordulóján induló öt párt közül a PDP maradt meg leginkább – klasszikus értelemben vett hagyományos választási pártnak. Ez részben kényserűségből alakult így, s éppen az anyagi lehetőségek hiányában.

A PDP-nek gyakorlatilag nem épült ki fizetett országos apparátusa. Bár az októberi fővárosi törvényhatósági választáson több képviselőjét sikerült bejuttatnia a törvényhatósági bizottságba, a novemberi országgyűlési választáson nem jutott mandátumhoz, s így nem került be a parlamentbe, tehát ezáltal sem válhatott az országos politika számottevő tényezőjévé. Emiatt továbbra is ellentmondásos helyzetben volt: Szegeden még a koalíció tagjaként indult, de onnét kiszorítva végül mégis ellenzéki helyzetbe került. Így hatalmi eszközökkel nem rendelkezett, s ez tovább gyengítette pozícióját. S tegyük ehhez még hozzá: a PDP vezetői a hagyományos választási párt jellegén szívként nem is kívántak változtatni, és meglehetősen ellenszenvvel szemlélték más pártok apparátusának minden eszközzel való kiépítését. Mindezek következtében a PDP léte, véleménye leginkább csak a kor viszonyai között kétségtelesen népszerű *Világ* révén manifesztálódott, amely – amint később látni fogjuk – anyagilag független volt, megállt a saját lábán, különösebb nehézség nélkül sikerült átvészelnie az inflációs időszakot is, utána pedig gazdasági pozíciója határozottan megszilárdult.

Mindent összevetve a PDP anyagi helyzete az induló évhez képest a továbbiakban sem változott. Eszközeinek szűkösségét, csekély lehetőségeit jól érzékeltetik az utazással kapcsolatos állandó panaszok. A PDP egyébként is gyenge vidéki bázisával való kapcsolattartás, illetve a vidéki aktivisták fővárosba utazása az általános szegénység miatt nagy nehézségekbe ütközött. Jellemző, hogy Bródy Ernő az 1946. október 28-i országos pártvezetői értekezleten alapjában ezzel magyarázta, hogy a központnak igen lazák a kapcsolatai a vidéki szervezetekkel.²⁰ Más oldalról pedig, ugyancsak az országos nagyválasztmányi üléseken, a vidékiek állandóan felpanaszolták, hogy a megyei szervezetek még a dele-

¹⁸ Uo. 1945/III. Számlák. 1945. november 16-án és november 20-án kiállítva.

¹⁹ Uo. 1945/II.

²⁰ Uo. 48. cs. 76/a.

gátusoknak sem tudják megfizetni az útiköltségeket. Így például a PDP 1947. márciusi nagyválasztmányi ülésén egyedül dr. Bukta Ferenc pénzügyi fogalmazó, helyi alapszervi párttitkár képviselte a kiskunfélegyházi szervezetet, mert „anyagiak hiányában több tagot nem áll módjukban küldeni” – írta a szervezet elnöke március 17-i levelében.²¹ Az 1947. októberi nagyválasztmányi ülésen pedig dr. Magyarai Gerő jelentette be, hogy Zala megye PDP-szervezetét Pénzes Lászlóval együtt csak másodmaga képviseli, mert pénz hiányában nem tudtak élni a szervezeti szabályzat biztosította lehetőséggel, tudniillik, hogy a választmányra minden 100 tag után küldhetnének egy küldöttet.²²

A forrásokból nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy az országos pártvezetés a gazdasági évekre készített-e előre megtervezett éves bevételt és kiadást egyaránt tartalmazó költségvetést. Eddig egy ilyen sem került elő, s ebből arra következtethetünk, hogy a központ valószínűleg nem is készített rendszeresen költségvetést. Fennmaradt viszont a budapesti belvárosi PDP-szervezet egyik költségvetése 1945 végéről. A *PDP V. kerületi szervezete költségelőirányzata és tartozásai* című dokumentumban igen részletesen felsorolták a kiadásokat a lakbértől, a házmesterei és vicedíjtól kezdve az újjáépítési költségen át a tisztviselői és takarítói fizetésekig, a sokszorosítási, a hirdetési költségekig és a villanyszámláig.²³ A végösszeg 179 396 pengő. Ugyanakkor a bevételeket nem tüntették fel.

Mint eddig is láttuk, a PDP rendkívül kevés pénzből gazdálkodott, és ennél valamivel többre csak néhány nagyobb országos akció idején, így a már említett 1945-ös őszi és az 1947-es nyár végi országgyűlési választási kampány alkalmával futhatta. Úgy tűnik, valójában nincs semmi túlzás abban a megállapításban, hogy a PDP úgy érkezett el az 1947-es újabb választási kampányhoz, mint a magyar politikai élet „lázárja”, s „tisztos szegénységben lép ebbe a küzdelembe. Nem költhet sokat plakátra, röpcédulákra, nincs rádiója, nincs mozija és nincs saját nyomdája. Nem állnak rendelkezésére a párttitkárok és autók légiói. Nincs pártkasszája sem.”²⁴

A választási kampány idején azonban a PDP-nek is alkalmazkodnia kellett az általános körülményekhez, amelyek a versenyben maradás miatt mindenkitől kíméletlenül megköveteltek bizonyos felzárkózást a

²¹ Uo. 50. cs. 77/a. Levél.

²² Uo. 1947/I. Jegyzőkönyv. Nagyválasztmány, 1947. október 26.

²³ Uo. 47. cs. 1945/II.

²⁴ Hét pont. *Világ*, 1947. július 6.

mezőny élvonalához. Erre a PDP is kísérletet tett, amiről többek között az 1947-es választási kiadásokra készült előzetes költség-előirányzat tanúskodik.

Még júniusban keletkezett az *Előterjesztés a választáshoz* című dokumentum szerint a PDP a következő főbb, soron kívüli előzetes választási költségtényezőkkel számolt:²⁵

- Két fizetett titkár beállítása három hónapra a „még nem eléggé lendületbe hozott megyék megszervezésére” (4000 Ft/hó) – 12 000 Ft.
 - A választást megelőző hat héten át szükséges legalább 14 megyei szervező titkár (3000 Ft/hó) – 42 000 Ft.
 - Ugyanerre a hat hétre 14 autó üzemben tartása (5000 Ft/hó) – 70 000 Ft.
 - Úgy lehet számítani, hogy 2 vagy 3 jó minőségű plakát végösszege tetemesre fog rúgni. (?)
 - A kampány utolsó hetében az országos titkár rendelkezésére bocsátandó autó országjárásra, kampánykörútra. Költsége kb. 15 000 Ft.
 - A PDP központi választási irodájának megnövekedett költsége (gépirónők, posta, telefon, távirat, papír stb. – 30 000 Ft.
- Az egész összesen 169 000 Ft.

Ez a tervezett összeg már önmagában is messze meghaladta a PDP általános teherbíró-képességét. Az 1945-ös választási kampányhoz képest pedig a kiélezett küzdelemben minden párt nagyságrendekkel többet fordított a választási propagandára. Ezért a választási kampány élesbe fordulása idején a PDP-nek is a tervezettet messze meghaladóan kellett növelnie anyagi bázisát. Ennek egyik forrása volt, hogy a párt az *Út* és a *Híd* szövetkezet kapcsán 600 000 forintos állami kölcsönhöz jusson. Kézenfekvő volt, miként 1945-ben is, hogy a „PDP ismét a polgárság anyagi segítségét” kérje.²⁶ A párt ennek érdekében felhívást tett közzé: a polgárságot a PDP javára történő adakozásra kérte és szőlította fel. A felhívás szerint bármilyen kicsiny összeget is elfogadtak a párt budapesti, illetve megyei központjaiban, valamint egy, a közleményben is megadott takarékpénztári csekk számlán. Sajnos, arra vonatkozóan nem áll rendelkezésünkre adat, hogy a PDP gyűjtési kampánya mennyire lett eredményes, s hogy ennek révén valójában mennyi pénz folyt be a korábban teljesen üres pártkasszába. Az viszont néhány konkrét esetben egyértelműen megállapítható, hogy július utolsó napjaiban, amikor

²⁵ MOL P 1494. 49. cs. 77/a. 1947/I.

²⁶ A PDP a polgárság anyagi segítségét kéri. *Világ*, 1947. augusztus 8. és 9.

összeállították a PDP választókerületi képviselőjelölt-listáit, az esélyesnek tűnő, első helyeken szereplő jelölteknek – legalábbis a rendelkezésünkre álló adatok alapján a leginkább frekvenciált fővárosi és Pest megyei kerületben – mélyen a zsebükbe kellett nyúlniuk, és hozzá kellett járulniuk a párt választási költségeihez. Így pl. Supka Géza leveléből kiderül: azért, hogy a nagy-budapesti választókerületben a PDP listavezetője lehessen, a mindannyiuk által vállalt „fejkvótá”-nál jóval magasabb összeget ajánlott fel, hogy a többletet a pártvezetés közös megegyezésével „mentesített” Bródy Ernő ügyvezető alelnök hozzájárulásának „tudják be”.²⁷ Tudjuk továbbá, hogy a nagy-budapesti PDP jelöltlistára való felkerülésért 50 000 forintot kellett fizetnie Münster Lipót budapesti textilnagykereskedőnek, aki Gorzóval állapodott meg az összeg nagyságában, és abban is, hogy az összeget egyenlően elosztják a vidéki, a budapesti, a Budapest környéki és a Pest megyei választási szervezés céljaira. A nagykereskedői szervezet is „tudomásul vette”, hogy jelöltjük a PDP listáján a 11. helyre került.²⁸

A választások után, már szeptemberben Gorzó Nándor, aki a Pest megyei listát vezette és a nagy-budapesti listán is szerepelt, azzal hárította el egy baráti kölcsön kérését, hogy őt a választások annyira kimerítették, hogy „ez idő szerint teljesen lehetetlen, hogy bármilyen összeget is tudjak adni”.²⁹

Az előzőekben már ismertetett előirányzat tényleges teljesítéséről, a szervezők munkájáról, a kampányra fordított egyéb kiadásokról nincs hitelesített összesítés, de vannak részkimutatások, számítások, számlák és elismervények, amelyek alapján mégis felvázolhatunk egy megközelítő képet a kiadások nagyságrendjéről. Fennmaradt egy olyan megyénkénti kimutatás a választási költségekről, amely nem teljes ugyan, de majdnem az összes megyét tartalmazza (*lásd a táblázatot*).³⁰

A listán nem szerepel Bács-Bodrog megye, de Bánhidyi Ferenc bajai elnök Gorzónak küldött visszaigazolásából tudjuk, hogy a plakátokon és egyéb más propagandaanyagon kívül a nekik küldött 2000 forintot is megkapták.³¹

Mindehhez még hozzászámíthatjuk, hogy a vidéket járó központi szervezők, választási beszédeket tartó pártvezetők bizonyíthatóan „zseb-

²⁷ MOL P 1494. 50. cs. 77. 1947/II. Supka Géza levele a PDP Végrehajtó Bizottsághoz. 1947. július 28.

²⁸ Pro memoria feljegyzés; Münster Lipót levele, 1947. augusztus 29.; a KOKSZ csoport levele, 1947. augusztus 5. Uo.

²⁹ Uo. 90. cs. 1947.

³⁰ Uo. 50. cs. 77. 1947/II.

³¹ Uo. Bánhidyi Ferenc 1947. augusztus 19-i levele.

Megye	Összeg (Ft)
Fejér megye és Komárom megye	9 750
Somogy megye	11 200
Vas megye	4 300
Békés megye	2 000
Veszprém megye	2 700
Győr-Moson-Sopron megye	1 000
Hajdu és Bihar megye	5 000
Zala megye	6 000
Heves megye	5 210
Csongrád megye	5 000
Baranya és Tolna megye	11 500
Borsod, Gömör és Zemplén megye	2 000
továbbá még külön	
Fejér megye és Zala megye	20 000
Ruperth Rezső	12 000
Összesen:	97 660

ből” is osztották a pénzt, amiről számtalan alkalmi elismervény, számla is tanúskodik. A Gorzó-gyűjteményben fennmaradt több tucat kisebb-nagyobb tételről szóló számla között csak a személyszállítást végző „Admirál”, „Autotaxi” és az „Egyesült Bérfuvarozók” számlái összeadva több mint 7000 forintra rúgnak. Az ugyanott található papír- és nyomdászamlák összege is mintegy 3000 forint. A kisebb városi, falusi és egyéb kiadásokról szóló több tucatnyi számlatétel is (pl. röplapok szét-hordása, ragasztás, személyekre szóló kiadások stb.) összesen még további több mint 22 000 forinttal növelik meg a végösszeget.³²

Ha az eddig felsorolt összes kiadási tételt összeadjuk, még akkor is csak a nagyon szerény 131 660 forintos tételt kapjuk, amely nyilvánvalóan nem fedezte a tényleges választási kiadásokat. De ha ezt a nem teljes kiadást tükröző összeget, továbbá később még tárgyalandó 600 000 forintos kölcsön választásra fordított 328 000 forintos hányadát is beszámítjuk – bár ekkor részbeni átfedést is tételeznünk kell! –, még akkor is azt állapíthatjuk meg, hogy a PDP a koalíciós pártokhoz – még a

³² Uo. 90. cs. 1947. Választási kiadások.

legkisebb Nemzeti Parasztpárthoz – képest is nagyon szerényen, sőt szegényesen vett részt a kampányban.

A választási kampány időszakában a Pest megyei elnök, Gorzó Nándor már kulcsszerepet játszott az egész PDP pénzügyeinek intézésében, akit az október 26-i nagyválasztmányi ülés után az Intéző Bizottság a párt országos szervező titkári teendőinek ellátásával is megbízta. Jellemző, hogy a pártkassza a választások utáni hónapokban annyira üres volt, hogy az új titkár beiktatását és bemutatását a párt vezetői az év folyamán már nem tudták egybekötni egy országos értekezlet megtartásával.³³

Az 1947 ősztől zajló belpolitikai fejlemények már egyébként sem kívánták a PDP-től különösebb aktivitást. Így nem véletlen, hogy a rendkívül tevékeny Gorzó 1948 tavaszán mint a Pest megyei Nemzeti Bizottság elnöke az 1948-as centenáriumi ünnepek szervezésében vállalt nagy szerepet. Később inkább a nagykereskedők országos szövetségében (a NAGYOSZ-ban) tevékenykedett, ahol már 1945 augusztusában a tagozat elnökévé választották, s e minőségében járta az országot. (A NAGYOSZ-t 1949. január 1-jén a belügyminiszter feloszlatta.)

A Polgári Demokrata Párt és a Magyar Radikális Párt 1949. március elején végrehajtott fúziója után Gorzó az új MRP alelnöke lett, és egyben megmaradt a fuzionált párt országos vidéki titkárának is. E minőségének köszönhetően egyelőre továbbra is a PDP Andrassy u. 43. sz. alatti székházában maradt az általa vezetett titkárság. Egyébként gyakorlatilag továbbra is döntően a volt vidéki PDP-szervezetek tartoztak a felügyelete alá, mivel az MRP-nek korábban a fővároson kívül még annyira sem voltak helyi szervezetei, mint a PDP-nek.

A PDP és az MRP március eleji egyesülése után még rendelkeztek a tagdíjakról is. Az erről szóló körlevél még márciusban kiment az alapszervezetekhez. Eszerint a tagdíjakat településtípusonként állapították meg. A nagy-budapesti tagok havi tagdíja minimum 5 forint, a törvényhatósági jogú városokban élőké 4 forint; ugyanezt a megyei városokban 3, a községi tagok számára 2 forintban állapították meg.³⁴ Egy ez ügyben született újabb körlevél pedig 1949. június 24-én tájékoztatta a fuzionált párt tagjait, helyi szervezeteit a tagdíjfizetés rendjéről. Ebben ismét megerősítették, hogy a tagdíjak felét helyileg felhasználhatják, a másik felét pedig a volt PDP központjába, az immár egyesült párt vidéki központjába kellett befizetni.³⁵ S valóban, a vidéki szervezetek 1949-es elszámolási könyvének tanúsága szerint

³³ Uo. 91. cs. 1948.

³⁴ Uo. 1949.

³⁵ Uo. 49. cs. 79/a. 1949.

a járandóság a szívósabb vidéki szervezetektől (Szeged, Miskolc, Kiskunfélegyháza, Tapolca stb.) még rendszeresen szerepelt a bevételek között.³⁶

Az érdekesség kedvéért jegyzem meg: nincs rá adat, hogy az MRP-ben 1949 novembere után még meddig fizették a tagdíjat a legkitartóbb párttagok; de fennmaradtak Gorzó Nándor megviselt tagkönyvei, amelyek tanúsága szerint a havi 10 forintos bélyegeket még az 1950. december 5-én kiállított utolsó tagkönyvébe is hiánytalanul beragasztották egészen a betelésig, azaz 1954 decemberéig.³⁷

Gorzó a párt vidéki központjában azonban már 1949 folyamán is nagyon jelképesen „gazdálkodott”, ahogyan ez kitűnik a már említett 1949. március 1-jén megnyitott és november végéig, Gorzó lemondásáig vezetett elszámolási könyv adataiból. E könyv az egyesülés után 19 000 forintt áthozattal indult, amelyhez március 1-jén jött 5000 bevétel, a KISOSZ-tól lakbér címen befolyt még 1264 forint és még néhány kisebb tagdíjtétel a részesedésből. S ezzel kimerült a márciusi bevétel.

A KISOSZ a lakbért a későbbiekben is havonta rendszeresen megfizette, így az stabil bevételnek számított. Az említett szívósabb életű vidéki szervezetek pedig néhány helyről 10–30 forintos tételeket küldtek, s ezek „tagsági jegyekért” bejegyzéssel olvashatók a könyvben. E hónapokban a KISOSZ bérleti díja mellett a legnagyobb befizetett bevételi tétellel dr. Halász Aladár szerepelt, aki képviselői illetményéből havonta általában legalább 1500 forintot átutalt a pártnak, de volt, amikor 3000-et.

A kiadásokban a legnagyobb tételt a még megtartott adminisztrátor és takarítónő fizetése (és a bérjárulékok), valamint a lakbér, fűtés, telefon, villanyszámla és együttesen még némi kisebb kiadásokra tervezett összegek tették ki, de mindezek már együtt sem haladták meg az 5000 forintot. Nyáron már ennek az összegnek az előteremtése is gondot jelentett, mert Gorzó júniusban arról tájékoztatta Kabakovits Józsefet, hogy „már csak 4800 forint van, s ez az összeg azonban a július havi kiadásokra nem elegendő”.³⁸ Gorzó a korábban ígért segítséget kérte számon volt pártvezető társától. Ugyancsak Gorzó októberben Halász Aladárhoz fordult segítségért, mert „okvetlenül szükség lenne kb. 1500 forintra, múlhatatlanul szükség lenne kb. 10 mázsa szénre és 50 mázsa fára”.³⁹

Gorzó novemberben lemondott és visszavonult, így a hónap végétől már elszámolási könyvet sem vezettek.⁴⁰ Klauber Dezső, az MRP párt-

³⁶ Uo.

³⁷ Uo. 91. cs. 1949.

³⁸ Uo. 49. cs. 79/a. 1949. Gorzó 1949. június 27-i levele Kabakovits Józsefhez.

³⁹ Uo. 91. cs. 1949.

⁴⁰ Uo. 50. cs. 77. 1947/II.

igazgatója pedig december elején záróaktusként elvégezte a leltározást a PDP volt Andrassy úti székházában.

A moziszerzési akció kudarca

A PDP vezetői és aktivistái látva, hogy a koalíciós pártok kisajátítják a mozikat, már 1945 kora tavaszán szorgalmazták, beadványokban javasolták, hogy a többi párt példájára a PDP is alakítsa meg saját filmes és színművészeti osztályait, s így a mozik igénylése révén a polgári demokraták is megfelelő jövedelemforráshoz juthassanak. Különböző irányokban kezdtek akcióba annak érdekében, hogy a főváros egy olyan övezetében, ahol már működött az áramszolgáltatás, a pártnak minél előbb megszerezzenek legalább egy premier és egy utánjátszó mozit.⁴¹

A PDP Intéző Bizottsága március 26-i ülésén hivatalosan is elkötelezte magát és igényt támasztott „az öt párt mindegyikét megillető két mozgóképszínház játszási engedélyére”.⁴² Az IB április és május folyamán tartott ülésein még ismételten foglalkozott a moziszerzés ügyével, s a párt beadvánnyal fordult a polgármesteri hivatalhoz, a rendőrkapitánysághoz, és még a bizonyosság reményében ismételten tárgyalásokat folytattak mozis szakemberekkel. Végül azonban a PDP moziszerzési akciója nem járt semmiféle eredménnyel.⁴³

Május 8-án, az MKP és az SZDP kétoldalú egyeztető tárgyalásán ugyanis az MKP delegációja a PDP moziengedélyének ügyét „nem tartotta jogosnak”. Az MKP véleményét „egyetértéssel” fogadták a szociáldemokraták, így a következő napokban a két párt képviselői a közös álláspontot közölték a moziengedélyek kiadásának ügyében érdekelt és illetékes Erdei Ferenc belügyminiszterrel is. A hamarosan sorra kerülő koalíciós pártközi értekezleten a parasztpárti és a kisgazdapárti küldöttek is csatlakoztak a PDP igényét elutasító javaslatához. Így az általában kezdettől fogva mellőzött polgári demokratákat kizárták a mozik üzemeltetésének hasznából is, amely pedig a többi párt jövedelmében éveken át meghatározó tényező volt.⁴⁴

A hatalomból ilyen-olyan eszközökkel távol tartott PDP-re egészen 1947 nyaráig alapjában helytállójak bizonyult az a PDP vezetőinek és

⁴¹ Uo. 47. cs. 1945/III. Levél.

⁴² Uo. 1945/II.

⁴³ Uo. 1945. április 4-ei és az április 9-ei IB-ülések jegyzőkönyvei, továbbá uo. levélmásolat, 1945. május 9.

⁴⁴ A mozik felosztásának folyamatát és a pártok gazdálkodásában játszott szerepét bővebben lásd Tóth István: A mozi a koalíciós pártok gazdálkodásában. (1945–1948). *Múltunk*, 1993/4. 68–91.

lapszerkesztőinek többször hangoztatott véleménye, hogy a párt „félre-szorított helyzetében” közelébe sem férkőzhetett annak, hogy „illegális eszközökkel iparkodott volna a maga pártdomíniumát mozikkal, nyomdákcal, klubhelyiségekkel, sőt borbélyüzletekkel is szaporítani. A párt a kormányhatalom részéről nem kapott semmiféle nyílt vagy rejtett támogatást, államkölcsonöket és más földi jókat.”⁴⁵

A *Világ* című napilap

A PDP és a napilapjának tekintett *Világ* között kezdettől fogva sajátos viszony alakult ki. Még a Debrecenben székelő Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök ígéretet tett a nála bemutatkozó látogatáson járó Bródy Ernőnek, hogy a többi párt kérésével egyidejűleg a PDP lapjának engedélyezését is – amelyet már a debreceni demokraták is kezdeményeztek – kérni fogja a SZEB sajtóosztályától.⁴⁶ Egyébként a szerveződő Elnökség már a február 15-én tartott első ülésén úgy döntött, hogy a lap felelős szerkesztője Supka Géza, az 1918-as októbrista múlttal rendelkező és az antifasiszta ellenállásban is részt vevő neves kulturális személyiség, a Magyar Nemzeti Múzeum elnöke lesz, de a lap tulajdonosi jogainak gyakorlására társaságot fognak szervezni.⁴⁷ Az e célra létrehozott részvénytársaság igazgatósági tagja Supka Géza, Horváth Barna, Szent-Iványi Sándor és dr. Kabakovits József lett. Mind a négyen a PDP felső vezetői közé tartoztak. Csatlakozott hozzájuk dr. Gál Imre ügyvéd, a Rádió ügyésze is, a *Haladás* szerint azon a jogcímen, hogy 500 000 pengő erejéig hitelt bocsát az Rt. rendelkezésére. Ő lett az Rt. elnöke. A *Haladás* szerint ugyanakkor az ígért 500 000 pengő hitelre nem is lett szükség, mert a lap az első számtól kezdve rentábilis volt.⁴⁸ Más oldalról viszont Supka Gézának egy nyári nyilatkozata szerint „a párt egy krajcárral sem járult hozzá a lap alapításához”.⁴⁹

Az elnökség azonban még a döntés pillanatában leszögezte, hogy „a lap irányításának ellenőrzése végső fokon a pártvezetőség jogköre, nem pedig a laptulajdonos kft-é”.⁵⁰ Supka Géza viszont a lap megjelenését megelőző egyik IB-ülésen úgy vélekedett, hogy a lapengedélyt a saját nevére kapja,

⁴⁵ A Polgári Demokrata Párt számvetése. *Világ*, 1947. március 23.

⁴⁶ MOL P 1494. 47. cs. Jegyzőkönyv. IB-ülés, 1945. március 2. Bródy Ernő beszámolója debreceni úttjáról.

⁴⁷ Uo. 1945/II.

⁴⁸ Ké a „Világ”? *Haladás*, 1945. december 1.

⁴⁹ MOL P 1494. 90. cs. 1945. Supka Géza 1945. augusztus 3-i levele Gorzó Nándorhoz.

⁵⁰ Uo. 47. cs. 1945/II.

de azt természetesen készséggel bocsátja az országos vezetés rendelkezésére. Közölte viszont, hogy mindez nem áll a budapesti pártvezetőségre, mégpedig a budapesti törvényhatósági bizottsági tagok körüli ellentétek miatt.⁵¹

Miután a SZEB útvesztőit megjárva és a PDP belső csoportharcain is átjutva végül is megtörtént az engedélyezés, a lap május 15-től *Világ* néven jelent meg. A már idézett és feltételezhetően PDP vezetői körből származó sugallatra íródott *Haladás*-cikk szerint alapításakor egyfelől a PDP, másfelől a kiszemelt Supka Géza főszerkesztő úgy gondolta, hogy részvénytársaságot alapítanak, amely a lap kiadási jogát *bérbe veszi és hasznosítja*.⁵² Arra vonatkozóan azonban nincs adat, hogy a *Világ* bérleti díj vagy más jogcímen ténylegesen hogyan és milyen mértékben állt a párt rendelkezésére, s hogyan segítette a gazdag lap a mindvégig szegény PDP-t. E tekintetben csak elszórt adatokra és utalásokra hagyatkozhatunk, amint ez a későbbiekben még ki fog derülni.

A lapalapítási megállapodás nem áll rendelkezésünkre, így a párt és a lapvállalat közötti pontos jogi-anyagi viszonyt sem ismerhetjük, de tény, hogy már az Elnöki Tanács július 10-én tartott ülésén (Baranyai Lipót javaslatára) úgy határoztak, hogy Szent-Iványi Sándor „vegyen maga mellé két-két urat” a párt „radikális és kevésbé radikális szárnyából. és vizsgálják át a lap „jogi és anyagi szerződéseit, és a megoldásra” teyenek javaslatot.⁵³ A vizsgáló bizottság jelentésének nem akadtam nyomára.

A legkülönbözőbb források és utalások viszont eléggé egyértelműen arról tanúskodnak, hogy a lap a polgárság, a értelmiség körében nagyon gyorsan terjedt, s hamarosan az egyik legnépszerűbb városi, polgári napilap lett. A gyors siker okát a szerkesztőség mindenekelőtt ebben az igényes és részben tehető olvasóbázisban jelölte meg.⁵⁴ Supka Géza már júniusban úgy nyilatkozhatott az országos vezetőségi ülésen, hogy bár tavasszal csak erőfeszítések árán sikerült a lapot megjelentetni, főleg a papírkiutalások nehézsége miatt, de ekkor már úgy vélte, hogy a „*Világ* az egyik legnagyobb példányszámban megjelenő lapunk, amely *sok pénzt is* jelent a pártnak. (Kiemelés tőlem – T. I.)⁵⁵ A lap július elejéig, tehát másfél hónappal a megjelenés után, eredeti példányszámát már majdnem megháromszorozta.⁵⁶ A példányszám további emelkedésének csak a korabeli krónikus papírhiány szabott határt.

⁵¹ Uo.

⁵² Kíé a „*Világ*”? *Haladás*, 1945. december 1.

⁵³ MOL P 1494. 47. cs. 1945/II.

⁵⁴ *Világ*, 1945. július 10.

⁵⁵ MOL P 1494. 47. cs. 75/a. 1945/I. Jegyzőkönyv. Országos vezetőségi ülés, 1945. június 20.

⁵⁶ *Világ*, 1945. július 10.

A PDP politikai helyzete miatt a papírhiány mindvégig fenyegette a lapot. Kabakovits József ügyvezető alelnök már július végén tiltakozott a papírkiutalással való manipulálás ellen, mert a *Világ* a neki arányosan járó papírt nem kapta meg.⁵⁷ Az infláció előrehaladtával és a politikai harc kiéleződésével ősztől kezdve ismételten súlyos gondként jelentkezett a rotációs papírkontingens kérdése, hiszen a hiányzó rész pótlása a feketepiacról is egyre lehetetlenebbé és drágábbá vált. Novemberben pedig már egyenesen az ellen kellett küzdeni, hogy a papírellátás megszorításával a *Világ*ot nehogy a heti egyszeri megjelenésre kényszerítsék.⁵⁸

A lap helyzete 1946 nyarán a pénzügyi stabilizációt követően gazdaságilag megszilárdult, biztosabbá vált.⁵⁹ A pártvezetőség pedig ahhoz segítséget kívánt nyújtani, hogy az olvasóbázis a fővároson kívül is megerősödjön, s ennek érdekében körlevélben szólította fel az alapszervezeteket, hogy a forint megjelenése után ne csak a helyi szervezetek vezetősége rendelje meg a lapot, hanem egyénileg is minél többen fizessék elő.⁶⁰

Mindezek együtt azt eredményezték, hogy a *Világnak* mint a legolvasottabb polgári lapnak a pozíciója stabilizálódott: a lap életében csúcspontnak számító 1947-es nyári megjelenés idején naponta már 150 000 példányt adtak el.⁶¹

Az 1947 tavaszán lezajló viharos gyorsaságú és torz fejlemények közepette azonban mindez önmagában már semmiféle garanciát nem jelentett a lap további életben maradására. Ez ekkor még csak a korábban különleges politikai státusából következett, amit Supkáék úgy definiáltak, hogy a „*Világ* a polgári demokrácia lapja, a lap politikai engedélye azonban a Polgári Demokrata Párté. A PDP gyakorlatilag képviselő nélkül állván a parlamentben, nem tudja megadni azt a súlyt és azt a politikai háttérrel, ami a *Világnak* jelenlegi publicitása mellett szükséges.” Ezért 1947 májusában kényszerűségből Supkáék – a „*Világ* polgári jellegének sértetlensége fenntartása mellett” – az MKP, illetve széles értelemben a Baloldali Blokk bel- és külpolitikájának támogatására

⁵⁷ A megoldás nem elég... *Világ*, 1945. július 22.

⁵⁸ A *Világ*ot el akarják némitani! *Világ*, 1945. november 23.; SUPKA Géza: A *Világ* élethalálharca a gondolat szabadságáért. *Haladás*, 1945. november 24. Vö. SZAJDA Szilárd: Fordulat vagy a fejlődés betetőzése? A rendszerváltás reprezentációja a magyar sajtóban. *Médiakutató*, 2003/4. 55–70.

⁵⁹ Azt, hogy a *Világ* helyzete megszilárdulhatott, áttételesen az is bizonyítja, hogy szeptember elején, folytatva a lap indulása utáni népszerű pályázati hagyományát, már arra is teltt, hogy a szerkesztőség az újabb pályamunkák tömegét fogadja a lap meghirdetett 10 000 forintos pályázatára. *Világ*, 1946. szeptember 5.

⁶⁰ MOL P 1494. 48. cs. 76/a. II. sz. Körlevél.

⁶¹ Uo. 1494. 59. cs. 77/a. 1946/I. Memorandum.

tettek ígéretet és vállaltak kötelezettséget. „Ezzel szemben az MKP a Világot mint napilapot egzisztenciális érdekeiben (megjelenés és papírellátmány) nem fogja támadni, sőt amennyire ezt saját pártlapjainak érdeke megengedi, ez irányban támogatni fogja.”⁶²

Úgy tűnik, hogy a *Világ* létének vagy nem létének a kérdése különösen 1947 őszétől kezdve fokozott mértékben a politikai zsarolás eszközévé vált. Révai József és Gál Imre levélváltása 1947 végén – tehát abban az időszakban, amikor megindultak a tárgyalások a PDP–MRP pártszövetségről és ezt az MKP sürgette – arról tanúskodik, hogy kommunista oldalról bizonyára a *Világ* szerkesztőinek (tehát egyúttal a PDP vezetőinek) tudomására hozták: a lapengedélyek kilátásba helyezett felülvizsgálatakor „fúzió nélkül” a *Világ*, illetve a PDP a lapengedélyt továbbra nem kapja meg, pedig a laphoz politikai felügyelőnek – nyilván az MKP korábbi kérésére – már odahelyezték Boldizsár Ivánt.⁶³

Az előzmények után nem meglepő, hogy 1948. április 11-én, amikor a PDP elnöki tanácsülésén megvitatták a PDP–MRP pártszövetség szabályzat-tervezetét, Supka Géza a fúzió mellett érvelve szót „azokról a nehézségekről, amelyekkel a Világ fennmaradása érdekében nap mint nap meg kell küzdenie; éppen ezek csökkentése végett javasolja a tervezet elfogadását.”⁶⁴ A pártszövetség kereteit szabályozó egyezményt azután – a történelem iróniájaként – az érintett pártok vezetőiből álló delegációk 1948. április 23-án éppen a *Világ* Rákóczi úti szerkesztőségi helyiségében írták alá. Az egyezménynek a sajtóra vonatkozó passzusa még kimondta, hogy a „két párt sajtószervei egymástól és a pártvezetőségtől független újságok (tudniillik egyfelől a *Világ*, másfelől a *Haladás*); de a Világnál az MRP, a Haladásnál pedig a PDP állíthat egy-egy politikai megfigyelőt, akinek tanácsadási joga van.”⁶⁵

A PDP-nek a két párt teljes fúzióját szentesítő 1949. március 3-i országos választmányi ülésén Gorzó Nándor ugyan még firtatta a most „adományként” megkapott lapnak, a *Világnak* az ügyét, amely bár önállóságot élvezett, de a személyi és anyagi vonatkozások révén „a pártnak szerves része volt”.⁶⁶ Gorzó erre már nem kapott érdemi választ. A leginkább érdekelték is nyilván sejtették, hogy az adományt nem sokáig fogják élvezni. S valóban, a májusi „népfrontos” választás után a

⁶² Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár 274. f. 7. cs. 231. ő. e. Levél, 1947. május 9.

⁶³ Uo. Gál Imre levele Révai Józsefhez, valószínűleg 1947 novemberében.

⁶⁴ MOL P 1494. 49. cs. 78/1948. Jegyzőkönyv, 1948. április 11.

⁶⁵ Uo. 78. Jegyzőkönyv. Másolat.

⁶⁶ Uo. 91. cs. 1949.

„polgárság” lapjára már a – vélhetően – szigorú politikai ellenőrzés mellett sem sokáig tartottak igényt. Budapest polgármestere 1949. augusztus 13-án készített véghatározatát nyomtatott típuslapon közölték a pártvezetőséggel, a Miniszterelnökség sajtóosztályával és a Belügyminisztériummal: a miniszterelnök 69 174/1949. ME. /II. B. számú leirata szerint a *Világ* című időszaki lap 2474/1945. ME. Sz. megjelenési engedélyét visszavonta, miután a lap megszűnését hivatalból már megállapította.⁶⁷

A *Fáklya* című hetilap

A PDP vezetői a nagyobb propaganda kifejtése érdekében már az 1945-ös választási kampány időszakában elhatározták, hogy a *Világ* című napilap mellé egy hetilap engedélyezését is kéri a kormánytól. A *Ma és Holnap* című hetilap kiadására azonban nem kaptak engedélyt.⁶⁸ Az ismételt kísérlet csak 1946 végén járt eredménnyel, s így a PDP-nek 1946 decemberétől 1947 végéig *Fáklya* néven megjelent egy kis formátumú hetilapja is. Ezzel a pártnak bevallottan az volt a célja, hogy a vidéki szervezeteivel szorosabbra fűzze a kapcsolatait, ezzel ellensúlyozva és kiegészítve a *Világ* – lényegében mindvégig megmaradó – fővároscentrikusságát.⁶⁹ A *Fáklya* 1. és 2. számát mutatványszámként minden helyi szervezetnek megküldték, s az alapszervezeteket előfizetők gyűjtésére szólították fel. A lap előfizetési díja havi 4 forint volt.⁷⁰

A *Fáklya* megjelenését anyagilag azonban nem csupán, vagy pontosabban nem elsősorban a havi 4 forintos előfizetési díj alapozta meg és tette szilárddá, hanem a korabeli kisebb-nagyobb, sőt élvonalbeli márkás vállalatoktól „előfizetési díj” címen érkezett, valójában adományoknak tekinthető nagyobb befizetések. A Gorzó-hagyatékban található egy bő másfél oldalnyi terjedelmű névjegyzék, amely a *Vállalati előfizetések* címet viseli. Itt a tételek 50–75 és 500 forint közöttiek, a zöm a középmezőnynek számító 150–200 forintos befizetés. Ezen a névjegyzéken a patinás Pesti Első Hazai Takarékpénztártól és a Schmoll-gyártól a Zsolnay Porcelángyáron át a Magyar Textilművekig és a Dréher sörgyárig számos magyar cég megtalálható.⁷¹

⁶⁷ Uo. 49. cs. 79/a.

⁶⁸ IZSÁK Lajos: *Polgári ellenzéki pártok Magyarországon 1944–1949*. I. m. 69.

⁶⁹ MOL P 1494. 48. cs. 76. III. számú körlevél.

⁷⁰ Uo. 50. cs. 77. 1947/II. Körlevél.

⁷¹ Uo. 1947/II. *Fáklya* c. lap.

Az 1946 decembere és 1947 augusztusa közötti időszaktól fennmaradt pénztárkönyv másolatának tanúsága szerint a *Fáklya* terjesztését – az egyéni előfizetéseken túlmenően – jól megszervezhették. A bevételek között ugyanis szinte minden hónapban rendszeresen nagyobb tételekkel szerepelt néhány olyan lapterjesztéssel is foglalkozó cég, mint az IBUSZ, az Express, továbbá a Staller és a Bruck.⁷²

Úgy tűnik, hogy a PDP hetilapja – a *Világhoz* hasonlóan – az egész időszakban nemcsak hogy fenn tudta tartani magát, hanem a lap pénztárkönyvének tanúsága szerint az adott viszonyok között nem elhanyagolható támogatásban is részesítette a pártot. A kiadási rovatban a PDP neve alatt 1947 júniusában 1000, júliusában 500, majd még 660 és végül 800 forinttal szerepel a nyilvántartásban.⁷³

E helyütt említtem, hogy lapügyben a PDP már 1945 májusában tárgyalásokat folytatott a *Reggeli Újság* kiadójával, Vadnay Endrével is. Az IB a *Reggeli Újságra* kötendő szerződés tervezetét már a március 19-i ülésén megtárgyalta és elfogadta, és Kelemen Sándort bízta meg a módosítások átvezetésével. Az IB ugyanakkor felhatalmazást adott arra, hogy ezt követően a szerződést az IB bármelyik két tagja – további tárgyalások nélkül – aláírhatja.⁷⁴ Az ügy azonban – valójában nem tudni, miért – hónapokig elhúzódott, és az aláírásra valamikor csak júniusban kerülhetett sor.⁷⁵ A PDP és a *Reggeli Újság* közötti együttműködési szerződés tartalmáról érdemi információk nem maradtak fenn.

Az Út és a Híd szövetkezetek

Az 1945-ös tavaszi sikertelen moziszerzési akció után a PDP központja tudomásunk szerint nem foglalkozott saját pártvállalat megszervezésével, sőt az 1945-ös választási kampánytól kezdve ellenszenvvel figyelte és fogadta más pártok ilyen jellegű vállalatainak tevékenységét. Később, a pártvállalatok tevékenységi körének szűkítésekor, a *Világ* kimondottan üdvözölte a pártvállalatok tevékenységének korlátozását. Örömmel helyeselte, amikor 1947 elején egy kormányrendelet kimondta, hogy pártok nem kaphatnak iparengedélyt.⁷⁶ Ősszel pedig a lap üdvözölte a munkáspártok nyilvánosságra hozott kormányjavaslatának azt a pontját, amely

⁷² Uo.

⁷³ Uo.

⁷⁴ Uo. 47. cs. 1945/II. Jegyzőkönyv. IB-ülés. 1945. március 19.

⁷⁵ Uo. 1945/III. Levélmásolat, 1945. június 9.

⁷⁶ *Világ*, 1947. január 28.

kimondta, hogy a politikai pártok tulajdonában lévő vagy az ő részvételükkel működő gazdasági vállalatokat meg kell szüntetni, s kivétel csak olyan vállalat lehet, amelynek közvetlen kapcsolata van az illető szervezetek felvilágosító-munkájával (újság, könyv, folyóirat, nyomda stb.).⁷⁷

Az 1947-es nyári választási kampány beindulásakor a polgári demokrata vezetők mégis rákényszerültek arra, hogy az általuk nem kedvelt pártvállalat szervezésébe kezdjenek. Erre éppen az adott okot és alkalmat, illetve pontosabban a szituációt az a kényszer szülte, hogy a PDP vezetése Gál Imrét megbízta és felhatalmazta: választási célokra – különböző politikai körök bevonásával – állami támogatást szerezzen – más pártokhoz hasonlóan. Ez elvi és jogi akadályokba ütközött. Egyes körök mégis hajlandónak mutatkoztak arra, hogy egy PDP által alakítandó szövetkezet (vagy szövetkezetek) számára állami „beindítási hitelt” nyújtsanak, amely hitel azonban felhasználható lenne a párt választási céljaira. Arra hivatkoztak, hogy más pártok is ezt az eljárást követik.

Más dokumentumok szerint Gál Imre Révai Józsefen keresztül jutott el a Gazdasági Főtanács főtítkárához, vagyis Vas Zoltánhoz, és ott a párt a kölcsönhöz a Gazdasági Főtanácstól meg is kapta az engedélyt.⁷⁸ A Pénzügyminisztérium viszont a folyósítás feltételül szabta, hogy a kölcsönt felvevő jogi személy legyen. Mivel a PDP-nek gazdasági jellegű vállalatai nem voltak, a kölcsön bankszerű folyósítására szövetkezet alakítását határozták el, amely névlegesen a kölcsön felvevőjeként fog szerepelni.⁷⁹ A PDP vezetői, elsődlegesen a *Világ* tulajdonosai, meg is alapították a Híd és az Út nevű szövetkezetet. Supka Géza lapalapító és felelős szerkesztő, dr. Gál Imre, a *Világ* Lapkiadó Rt. Elnöke és Gorzó Nándor üzletember, a PDP Pest megyei elnöke, aki ekkor már egyre inkább a pártvezetőség mindenese, írta alá 1947. augusztus 10-én a szövetkezet alapítási tervzetetének és nyilatkozatának első példányát.⁸⁰

A két szövetkezetnek eredetileg kizárólag az lett volna a feladata, hogy a megszavazott kölcsönt, egyenként 300 000–300 000 forintot felvegyék, és a felvett összegeket politikai rendeltetésének megfelelően azonnal továbbítsák a PDP-nek. Gál Imrének időközben ugyan még azt is sikerült elérnie, hogy a még be nem jegyzett cégeket a Kereskedelmi és Szövetkezetügyi Minisztérium minősítse „közérdekűnek”, és ezáltal lehetővé váljon a hitel állami garantálása. A hitelt az utolsó pillanatban mégsem

⁷⁷ A főváros pályázik a pártok moziengedélyeire. *Világ*, 1947. október 4.

⁷⁸ MOL P 1494. 50. cs. 77. 1949/II. Másolat a *Világ* szerkesztőségében 1947. augusztus 21-én lefolyt megbeszélésről.

⁷⁹ MOL P 1494. 49. cs. 80. Jegyzőkönyv. 1948. április 5.

⁸⁰ Uo. 50. cs. 77. 1947/II. Alapító-levél nyilatkozat.

folyósították állami garanciával, miután a szövetkezetnek vagyona nem volt; ezért készfizetői kezesként a Világ Lapkiadó Rt-t jelölték meg. Ezáltal minden formai és jogi akadály elhárult a hitelfelvétel útjából.

Megjegyzendő, hogy kezdetben az alapító-kölcsönfelvevők nem akarták felvenni a megkapott teljes összeget, mert óvakodtak a túlzott eladósodástól; féltek attól is, hogy esetleg adott szituációban ennek révén a Világ zsarolható lesz. Elhatározták, hogy a hitelből maximálisan 100 000 forintot adnak át a PDP-nek választási célokra, a többit igyekeznek majd az Út és a Híd szövetkezet birtokában tartani és ezek céljaira felhasználni, hogy – bár negyedévéként csak 10%-os törlesztés volt előírva – nem várt esetben a Világ Lapkiadó Rt-t meglepetés ne érhesse.⁸¹ A két szövetkezet végül is 1947. augusztus 21-én a teljes 600 000 forintos engedélyezett hitelösszeget felvette, amelyből azonban az előre lefogott kamat 22 294 forint volt.⁸²

Gál Imrét még augusztus 21-én felhatalmazták, hogy az Út szövetkezet nevére vásároljon egy választási célokra is alkalmas gépkocsit (maximum 60 000 Ft-ért!), amelyet a kampány idejére névleges bérösszegért átadnak majd a pártnak; továbbá egyelőre 30 000 forintot fizessen ki a Világnak a PDP által felvett választási tételek résztörlesztésére.⁸³

Végül is a kampány költsége úgy alakult, hogy a hitelnek valamivel több mint a fele – mivel egyébként is a PDP politikai hitele volt – elment a párt választási kiadásaira. Gorzó egyik beszámolója szerint erre 242 000 forintot, s ugyancsak a választási célt szolgáló gépkocsira az engedélyezett keretből 56 000 forintot fordítottak.⁸⁴ De az autó a választási kampány végén jelent meg, egyébként is rossz állapotban volt, ezért valójában már nem is használhatták. A hitelből a Világ is vásárolt valamennyi papírt saját célra (30 000 forintért).

A novemberben megtartott közgyűléseken teljes jogúan megalakult a Híd beszerző és az Út nevű értékesítő szövetkezet, de tagjai – egyébként pártvezetők és zömben Gorzó újpesti és rákospalotai tehetős iparos és kereskedő ismerősei – oda egy fillért sem vittek be. A választás után is fennmaradó kölcsönpénz egy részét azonban – nagyjából a hitel felét – az „ősalapítók”, hogy a választásra ténylegesen elment különbözetet hozzák, gyümölcsöztetni szerették volna, ezért az eredetileg pusztán formainak szánt szövetkezeteket nem egészen körültekintően megalapo-

⁸¹ Uo. Másolat a Világ szerkesztőségében 1947. augusztus 21-én lefolyt megbeszélésről.

⁸² Uo. Elszámolás.

⁸³ Uo. Másolat a Világ szerkesztőségében 1947. augusztus 21-én lefolyt megbeszélésről.

⁸⁴ Uo. 49. cs. 80. Jegyzőkönyv, az Út és Híd Szövetkezetek alapító tagjainak üléséről, 1948. január 8.

zott gazdasági vállalkozásba vitték.⁸⁵ Így az Ózd környéki Arlón nagyobb volumenű faügyletbe kezdtek, amelyhez egy tehergépkocsit és egy szalagfűrész- és vasáruüzemet is vásároltak, de az ügylet nem sikerült. Továbbá pezsgő-, dió- és almafeldolgozásba is belekezdtek, de Gorzó szerint mindezekben az ügyleteken végül is vagy 160 000 forintot veszítettek. Rákospalotán egy konfekcióüzemet is létesítettek, de a termelés nyersanyaghiány miatt végül be sem indult.⁸⁶

Az Út és a Híd szövetkezetet és tagjait azonban semmiféle anyagi kötelezettség sem terhelte. A készfizetői garanciát a Világ Rt. Vállalta, ezért 1948 tavaszától a likviditáció alkalmával neki kellett fizetnie.⁸⁷ A részvénytársaság fizette a kamatokat, és 1948 elején megkezdte a negyedévenkénti tőketörlesztést is (negyedévenként 5% törlesztés, más forrás szerint 10%).⁸⁸

Az alapítók a szövetkezetek megszüntetését 1948 novemberében arra hivatkozva kérték a cégbíróságtól, hogy a „kilépések” folytán a taglétszám 50 alá esett.⁸⁹ A cégbíróság az Út és a Híd szövetkezet ügyében 1949 februárjában hozta meg a feloszlató végzést.⁹⁰

Bérbeadásból származó bevételek

A PDP-nek nagyon kevés, kimondottan pártcélokat szolgáló helyisége volt, és helyi szervezetei sok esetben nagyobb lakással rendelkező PDP-tagok átengedett lakrészében működtek.⁹¹ A szervezetek nagyobb alkalmi rendezvényeiket, összejöveteleiket országszerte vendéglők, szállodák, korcsmák különtermeiben tartották meg. A PDP budapesti IX. kerületi szervezetének pedig állandó kerületi helyiségül a Corvin kávéház különterme (IX. Ferenc krt. 23.) szolgált.⁹²

⁸⁵ Uo. 49. cs. 79. 1949. Gorzó Nándor beszámolója Gere László ügyvédnek, 1949. szeptember 15.

⁸⁶ Uo. 50. cs. 1947/II. Út és Híd Szövetkezet VB. 1947. október 28-ai, november 14-i ülés jegyzőkönyve.

⁸⁷ Uo. 49. cs. 80. Gorzó 1948. március 17-i levele Supka Gézához.

⁸⁸ Uo. A Kereskedelem- és Szövetkezetügyi miniszternek küldött levél másolata.

⁸⁹ Uo. Kabakovits József 1948. november 19-i levele Gorzóhoz.

⁹⁰ Uo. 91. cs. 1949. Kabakovits 1949. március 28-i levele Gorzóhoz.

⁹¹ Budapesten például dr. Szaplanczay Miklós árvaszéki elnök díjmentesen a PDP kerületi szervezetének rendelkezésére bocsátotta a IV. kerület Petőfi S. u. 11. III. em. 20. alatti lakásának két udvari szobáját, előszobahasználattal. Fűtésről, világításról, takarításról a párt gondoskodott. (Uo. 47. cs. 75/a.) A XI. kerületi szervezet céljaira pedig dr. Vajda Endre ajánlotta fel lakása egy részét (Horthy M. u. 11–13. sz. – ma Bartók Béla út). Sőt, nyártól kezdve az I. kerületi szervezet is „átmenetileg” a XI. kerületi PDP szervezet helyiségében működött. (Uo. 47. cs. 1945/II. Jegyzőkönyv, 1945. július 14., augusztus 1.)

⁹² Uo. 47. cs. 1945/III. Kézírásos jegyzőkönyv-feljegyzés.

Ha valamelyik PDP-szervezetnek mégis volt saját párthelyisége, még-hozzá tágasabb, akkor azt a szűkös anyagi viszonyok között már az infláció időszakában is bérleményként hasznosította. Az így szerzett jövedelem a párt működéséhez, nagyobb pártrendezvények finanszírozásához kiegészítő forrásul szolgált. Tudunk például arról, hogy a PDP VII. kerületi szervezetétől (VII. Erzsébet krt. 37. I. 11.) a Budapesti Korcsmárosok Ipartársulata albérletbe vett – kizárólagos használatra – meghatározott helyiségeket.⁹³ Egyedül a nagyterem maradt közös használatban. A korcsmárosok az 1946. március 12-én megkötött szerződés szerint a három évre szóló bérleményért 190 gr. aranyat fizettek két részletben. Emellett a villanszámla kétharmadát is a korcsmárosok fizették.

A PDP VII. kerületi szervezete a fenti megállapodás mellett még szerződést kötött Erősi György vendéglőssel, hogy őt a párt helyiségében büfésként alkalmazza. Ezzel a szerződéssel viszont a párt kerületi szervezete részére kért és megszerzett italmérési engedély hasznosítása volt a kerületi polgári demokraták célja. A vendéglős tartozott a napi bruttó bevétel 8%-át naponta befizetni a párt pénztárába. (Kikötve, hogy ha a pénz stabilizálódik, akkor majd áttérnek a havi elszámolásra!) Ugyanitt a ruhatárból származó jövedelem egyharmada a pártot, egyharmada a vendéglőst és a harmadik harmad pedig a ruhatárost illette meg.⁹⁴ A szórakoztató játékok jövedelméből is 8% illette meg a pártot. A világítási és a fűtési költségek mindkét felet egyenlő arányban terheltek.

1949 elején a PDP már rászorult arra, hogy nagyon tágas, ám teljesen nem kihasznált pártközpontban a nagyobb számban nélkülözhető helyiségeket albérletként hasznosítsa. 1946-ban ugyan már Sulyokék is érdeklődtek a PDP-nél a székházi bérleti lehetőség felől, de az IB akkor elzárkózott a társbérlettől. Egyfelől a háttérben meghúzódott az a politikai indok, hogy a Szabadságpárt beengedése csak szövetségre lépés esetén lenne indokolható és vállalható, másfelől pedig akkor a pártvezetők körében még élt egy olyan – egyébként egyre inkább illúzióknak bizonyuló – gondolat, hogy a PDP a békeszerződés megkötése után indítani fog még egy lapot, és akkor az új lap szerkesztőségének szüksége lesz a még kihasználatlan helyiségekre.

1949 tél végén aztán, mindössze néhány nappal a PDP-nek az MRP-be történő beolvadása előtt, a párt elnöksége a központi székház (Budapest, VI. Andrásy út 43. sz.) helyiségeinek egy részét albérletbe adta a Kiskereskedők Országos Szabadszervezetének (KISOSZ) havi 1000

⁹³ Uo. 48. cs. 76/b. Megállapodás, másolat, 1946. március 12.

⁹⁴ Uo.

forintért.⁹⁵ A két polgári párt fúziója után a megállapodás értelmében a volt PDP központja az egyesült párt vidéki szervezete országos központjaként működött a továbbiakban Gorzó Nándor vezetése alatt, aki az egyik alelnöki és az országos vidéki titkári teendőket is ellátta.

A nyár folyamán Gorzó az időközben beköltözött KISOSZ-vezetőkkel folytatta a tárgyalásokat. A levelezésből kiderül, hogy nagyobb (2000 Ft/hó) bérleti díj fejében még további termeket is hajlandó lett volna átengedni.⁹⁶ Az esetleges későbbi konkrét megállapodásról nincs adat. Gorzó 1949. november 30-án a vidéki szervezeteknek küldött elkészítő levelében már arról értesítette a címzetteket, hogy a KISOSZ központi irodáinak bővítése folytán a Magyar Radikális Párt ügyvezetői a még használt épületrészt a kiskereskedőknek adják át.⁹⁷

Ezzel gyakorlatilag megszűnt a PDP országos központja. Gorzó az egyébként már régóta formális elnökségi tagságáról is lemondott. Elvileg még kineveztek utódot dr. Halász Aladár személyében, aki névlegesen a vidéki szervezetek vezetője lett, és az V. kerület Alkotmány u. 25. számú házban székelt.⁹⁸

⁹⁵ Uo. 49. cs. 79/a. A PDP Elnökségének 1949. február 28-án és március 1-jén kelt levele a KISOSZ vezetőinek.

⁹⁶ Uo. Gorzó Nándor levele Halász Aladárhoz.

⁹⁷ Uo. 91. cs. 1949. Levél. 1949. november 30.

⁹⁸ Uo. 49. cs. 79/a. Gorzó Nándor 1949. december 21-i lemondó levele az Elnöki Tanácshoz.